

PATRONI ROKU 2024

AGNIESZKA FLUDA-KROKOS

Uniwersytet Jagielloński

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

ORCID: 0000-0002-0934-8965

KAROLINA GRODZISKA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

PAMIĄTKI PO CZESŁAWIE MIŁOSZU W ZBIORACH BIBLIOTEKI NAUKOWEJ PAU I PAN W KRAKOWIE

Słowa kluczowe: Czesław Miłosz, Rok Miłosza, ekslibris, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, zasoby, poezja

9 października 1980 r. Literacką Nagrodę Nobla otrzymał Czesław Miłosz, poeta od 1951 r. mieszkający i tworzący na emigracji. W kraju objęty był zapisem cenzury, co przełożyło się zarówno na niemożność publikowania jego dzieł, jak i na bardzo ograniczony dopływ jego wydawanych na emigracji książek do polskich bibliotek naukowych.

Z czasów przednoblowskich do zbiorów ówczesnej Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie trafiły – w drodze wymiany międzynarodowej – dwie książki wydane we Francji: tom poezji *Światło dzienne* (Paryż 1953, „Biblioteka Kultury” t. 5) oraz zbiór szkiców, artykułów i wierszy *Kontynenty* (Paryż 1958, „Biblioteka Kultury” t. 29).

Z chwilą gdy polskie wydawnictwa mogły już nadrobić historyczne zaszłości i wydawać utwory Czesława Miłosza, do Biblioteki PAN w Krakowie w latach 1981–1983 zakupywano kolejne pozycje. Pierwszą z nich były *Wiersze wybrane* (Warszawa 1980, PIW), następne to: *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada i inne wiersze* (Kraków 1980, Znak), *Poezje* (Warszawa 1981, Czytelnik) i *Dolina Issy* (Kraków 1981, Wydawnictwo Literackie). W 1982 r., już w stanie wojennym, zakupiono *Człowieka wśród skorpionów* (Warszawa 1982, PIW), a w 1983 r. – *Hymn o perle* (Kraków–Wrocław 1983, Wydawnictwo Literackie).

W tym pierwszym okresie (1981–1982) otrzymano z darów: dwa egzemplarze francuskiego wydania *Zniewolonego umysłu* (*La pensee captive*) z przedmową Karla Jaspersa (Paryż 1982, Editions Gallimard), wybór wierszy tłumaczonych na

angielski w opracowaniu Michaela Cuddihy'ego (Tucson 1981) oraz opublikowane przez Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej *Spotkanie z Czesławem Miłoszem* (Rzym 1980, „Wieczory Kasjańskie” nr 2). W drodze wymiany pozyskano także francuskie wydanie *Rodzinnej Europy*, zrealizowane przez Georges'a Sedira (Paris 1980, Gallimard).

Po 1989 r. do Biblioteki wpływały kolejne tomy dzieł noblisty. Cztery z nich ofiarował Andrzej Kobos, współpracownik PAU i autor wielotomowego wydawnictwa *Po ścieżkach uczonych*. W 2014 r. przekazał Bibliotece swój bogaty księgozbiór, w tym *Księgę psalmów* w tłumaczeniu Miłosza (Paryż 1979), *Zniewolony umysł* (Paryż 1953), *Węgry* ze wstępem i tłumaczeniem Miłosza (Paryż 1960) i *Miasto bez imienia* (Paryż 1969). Z kolei w darze złożonym przez rodzinę Wiesława Bieńkowskiego, wieloletniego przewodniczącego Rady Naukowej Biblioteki, znalazła się praca Leslie A. Fiedlera *Kultura masowa* w przekładzie i opracowaniu Miłosza (Paryż 1959), jak również cztery miłoszowskie tomy paryskiej „Kultury”.

RARA

Do kategorii wydawnictw rzadkich zaliczyć trzeba trzy pozycje podarowane do zbiorów Biblioteki w latach 2007–2014. Jako dar Fundacji Lanckorońskich otrzymano wydany w Londynie w 1967 r. przez Oficynę Poetów i Malarzy tom *Wiersze*, z piękną okładką i wyklejkami Jana de Witta. Tom wcześniej był własnością emigracyjnego pisarza, wydawcy i dyplomaty Juliusza Sakowskiego (1905–1977), laureata nagrody Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie; jest też oznaczony jego ekslibrisem. Z kolei w 2012 r. jako część daru Aliny Kalczyńskiej-Scheiwiller pozyskano wybór 20 wierszy w tłumaczeniu Pietro Marchesaniego pt. *Il castigo della speranza*, opublikowany w Mediolanie przez wydawnictwo All'Insegna del Pesce d'Oro i zawierający przy karcie tytułowej ksylografię autorstwa Kalczyńskiej. Wydawnictwo to odnotowują tylko trzy polskie biblioteki.

Niewiele bibliotek posiada też tekst (angielski i polski) odczytu wydanego w Nowym Jorku w 1981 r. przez Farrar, Straus & Giroux (dar Andrzeja Kobosa).

WYDAWNICTWA DRUGIEGO OBIEGU

W Bibliotece zgromadzono 22 dzieła Miłosza wydane w drugim obiegu w latach 1978–1989. Ich chronologiczny rozkład przedstawia się następująco: 1980 – 9, 1981 – 6, 1983 – 1, 1984 – 2, 1985 – 1, 1986 – 1, 1989 – 1.

Ciekawe jest też zestawienie podziemnych wydawnictw. Z Niezależnej Oficyny Wydawniczej pochodzi sześć dzieł, z Kręgu – trzy, z warszawskiej Biblioteki Literackiej – dwa, a z oficyn: Alfa, CDN, Książnica Literacka, Głos, Wydawnictwo Chłopskie, Oficyna Poetów, Wydawnictwo Wolność, Recto i Społeczny Instytut Wydawniczy Młynek – po jednym. W dwóch przypadkach wydawca był nieoznaczony. Czas ich przekazywania do zasobu jest sporo późniejszy od

dat wydania. Dwa pojedyncze dary pochodzą z lat 1991 i 2007, z kolei 20 wydawnictw drugiego obiegu otrzymano w 2014 r. w drodze wymiany dubletów z Biblioteką Narodową. Obecnie przechowywane są jako wydzielony zespół „Drugi Obieg” i udostępniane w Czytelni Działu Zbiorów Specjalnych. Stan niektórych z nich jest mizerny, co oczywiście, biorąc pod uwagę jakość używanego na te wydawnictwa papieru i tuszu. Skromne dekoracje graficzne, które zaprezentowano na okładkach, dołączono do tekstu.

RĘKOPISY

W zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki również znajduje się kilka obiektów związanych z Czesławem Miłoszem. Najbardziej interesujące z nich są dwa dary Komisji Historyczno-Literackiej Oddziału PAN z 1973 r.

Pierwszy (sygn. 7945) to odpis maszynowy tomiku poezji pt. *Z otchłani*, opracowanego przez Tadeusza Sarneckiego, ukrywającego się pod pseudonimem Jan Wajdelota. Tomik zawiera 11 wierszy, ukazał się w Warszawie w 1944 r., w wydawnictwie Ż.K.N. i drukarni SPD. Zamieszczono w nim jeden wiersz Miłosza, *Campo di Fiori*, zawierający smutne porównanie pozornie beztroskiego rzymskiego targu, na którym ongiś spalono filozofa i uczonego Giordana Bruna, z Warszawą i gettem:

Wspomniałem Campo di Fiori
W Warszawie, przy karuzeli
W wiosenny wieczór pogodny
Przy dźwiękach skocznej muzyki
Salwy za murem Ghetta
Głuszyła skoczna melodia
I wzlatywały pary
Wysoko w pogodne niebo¹.

Drugi z interesujących rękopisów (sygn. 7992) to materiały uzupełniające do wydanej w 1973 r. antologii pt. *Konspiracyjna publicystyka literacka 1940–1944*, opracowanej przez Zdzisława Jastrzębskiego². Na owe materiały składało się 21 wierszy, w tym pięć Mieczysława Jastruna i 16 Cz. Miłosza. Antologię opublikowało Wydawnictwo Literackie, jednak z przyczyn cenzury żaden z proponowanych wierszy nie wszedł w jej skład.

Dowody na popularność wierszy, trudno dostępnych w Polsce, odnajdujemy w dwóch spuściznach. Pierwsza to papiery naukowe Jana Góreckiego (1926–2001), do 1968 r. docenta w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, emigranta z 1968 r., następnie profesora socjologii w University of Illinois. W materiałach przekazanych do zbiorów przez jego żonę znajduje się

¹ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps sygn. 7945.

² *Ibidem*, rkps sygn. 7992.

kserokopia wiersza Miłosza pt. *Godzina*; tekst polski napisany był odręcznie i podpisany przez autora, poniżej zamieszczono napisane na maszynie tłumaczenie utworu na angielski³.

Z kolei w spuściźnie cenionej krakowskiej artystki, Aleksandry Mianowskiej (1912–2000), żołnierza AK, uczestniczki Akcji Żegota, poetki, pisarki, tłumaczki, aktorki teatralnej, reżysera i autorki scenariuszy, napotykamy na zespół pieczołowicie sporządzonych na kartkach formatu A5 odpisów ponad 30 wierszy Miłosza, przy czym niektóre powtarzają się, np. *Walc* i *Który skrzywdziłeś*. Ten zespół wierszy, zawierający również utwory: *W mojej Ojczyźnie*, *Nigdy od Ciebie*, *miasto*, *Las*, *Traktat moralny* czy *Antygona* został dedykowany pamięci węgierskich robotników, studentów i żołnierzy oraz zaopatrzone w życiorys poety, oparty głównie na publikacji londyńskiej Oficyny Poetów i Malarzy z 1967 r. Dołączono też *facsimile* jednokartkowego tekstu Miłosza pt. *Drodzy Rodacy*⁴. Spuściźnię tę pozyskano w darze od antykwiariuszki Krystyny Kamińskiej-Samek z Krakowa, bratanicy słynnego wydawcy i antykwiariusza Stefana Kamińskiego, wieloletniego serdecznego przyjaciela Aleksandry Mianowskiej.

Z drobniejszych obiektów należy wymienić Teki Mariana Tyrowicza, gdzie w zespole wycinków prasowych odnaleźć można wywiad Aleksandra Fiuta z poetą pt. *Ukryty nurt*, opublikowany w „Polityce” w numerze 28/81 z 1981 r., oraz zdjęcie z „Gazety Krakowskiej” z 10 czerwca 1981 r., przedstawiające poetę na spotkaniu w Auli Collegium Novum UJ⁵. Z kolei w zespole tekstów z „Gazety Wyborczej” (dar Andrzeja Stawiarskiego) znajduje się wspomnieniowy tekst Jerzego Illga o żonie poety, Carol Marie Thigpen-Miłosz⁶.

AUTOGRAF

Jedyny posiadany przez Bibliotekę autograf Miłosza ma ciekawą historię. Poeta był od roku 1990 członkiem zagranicznym Wydziału I PAU. Wkrótce po wyborze zwiedzał ówczesny Dział Zbiorów Graficznych (obecnie Gabinet Rycin), gdzie zrobiono dla niego kameralny pokaz. Nie było wtedy żadnej wystawy, a Biblioteka nie prowadziła jeszcze swojej Księgi Gości, poproszono jednak poetę o wpisanie się do Kroniki, służącej uprzednio dla zapisywania zwiedzających wystawy. Obecnie na jej karcie 22 możemy przeczytać wpis:

Ocknąłem się w roli członka czynnego i bardzo mile to uczucie.

Czesław Miłosz

Kraków, 17. X. 1990.

³ *Ibidem*, rkps sygn. 11524, k. 1.

⁴ *Ibidem*, rkps sygn. akcesji 34/21, karty nlb.

⁵ *Ibidem*, rkps sygn. 10 397, t. 15, Litera M, Pisarze, karty nlb.

⁶ *Ibidem*, rkps sygn. 13 129, karty nlb., wycinek z „Gazety Wyborczej” z 29 sierpnia 2002 r.

EKSLIBRISY

Miłoszowi, podobnie jak wielu polskim pisarzom, dedykowano ekslibrisy. Te niewielkie grafiki – niegdyś pełniące funkcję oznaczania przynależności danego woluminu do konkretnego właściciela i księgozbioru – dziś są raczej obiektem kolekcjonerstwa, wystawiennictwa i rynku antykarskiego. Niegdyś przygotowywane w ścisłej współpracy pomiędzy autorem i właścicielem znaku lub chociażby ze znajomością np. zainteresowań obdarowywanego, w graficzny sposób, z wykorzystaniem różnych symboli, motywów, cytatów, nawiązywały do konkretnej osoby, czasem nawet posiadając znaki rozpoznawalne tylko dla twórcy i obdarowanego. Dziś powstają często z jakiejś okazji, coś upamiętniają, pełniąc rolę grafiki komemoratywnej. Ba, dziś osoba, której znak był dedykowany, często nie wie, że oto ktoś poświęcił jej swoją pracę. I tym też sposobem – ze znaku własnościowego, proveniencyjnego ekslibris stał się grafiką okolicznościową, dedykowaną, oderwaną od woluminów.

Ekslibrisów wykonanych z myślą o Miłoszu, dedykowanych mu, podpisanych dla niego jest z pewnością ponad 200⁷. Świadczą o tym wystawy tych znaków i katalogi im towarzyszące, a także publikacje, które powstały specjalnie z okazji otrzymania Nagrody Nobla w 1980 r. Przykładem takiej publikacji jest wydana we Wrocławiu przez Koło Miłośników Ekslibrisu 32-kartowa teka⁸ zawierająca 26 sygnowanych przez twórców znaków, specjalnie wykonanych dla noblisty⁹. Inne wydawnictwa to katalogi wystaw ekslibrisów miłoszowych – np. z Klubu „Pax” w Rzeszowie w 1981 r.¹⁰, z Targów Książki w Krakowie w 1998 r.¹¹

⁷ A. Znamirowski odnotował 122 znaki nadesłane na wystawę z okazji 100. urodzin poety i 85, które już posiadał w swojej kolekcji. Zob.: *100 rocznica urodzin Czesława Miłozza: wystawa ekslibrisów*, Kinoteatr „Wrzos”, Kraków, 14.09–31.10.2011, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków [2011].

⁸ *Czesławowi Miłoszowi Koło Miłośników Ekslibrisu przy Wrocławskim Towarzystwie Przyjaciół Książki, Państwowe Ognisko Kultury Plastycznej we Wrocławiu, graficy z Dolnego Śląska*, [oprac. graf. J.R. Kłossowicz], Wrocław 1980.

⁹ Byli to: Wojciech Antoniak, Andrzej Braun, Andrzej Buchaniec, Stefania Bucholc, Jerzy Drużycki, Jolanta Godynicka, Henryk Grajek, Janusz Halicki, Józef Józak, Jan R. Kłossowicz, Jadwiga Krawczyk-Halicka, Jan Kukula, Józef Kus, Zbigniew Lubicz Miszewski, Dariusz Nowak, Zdzisław Pakielewicz, Henryk Pękala, Leszek Pliniewicz, Czesław Rodziewicz, Jerzy Różański, Jerzy Środawa, Konstanty Szampowski, Adam Szczepańczyk, Andrzej Waclawczyk, Jerzy Waygart, Andrzej Żarnowiecki.

¹⁰ *Miłoszowi: Klub „Pax”, Rzeszów, kwiecień–maj 1981*, kat. oprac. M. i M. Czarnotowie, Rzeszów 1981.

¹¹ *Ekslibrisy Wisławy Szymborskiej i Czesława Miłozza: Galeria Ekslibrisu w Krakowie, Targi Książki*, Kraków, 22–25.10.1998 r., oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków [1998]. Wystawa była także prezentowana w Galerii Ekslibrisu Domu Kultury „Podgórze” w Krakowie (16 stycznia – 18 lutego 1999 r.) i w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Stanisława Gabryela w Gorlicach (lutym–marcem 2004 r.). O ekslibrisach dedykowanych W. Szymborskiej w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie – zob.: A. Fluda-Krokos, K. Grodziska, *Pamiętki po Wisławie Szymborskiej w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, R. 68: 2023, s. 9–22, il.

i 2004 r.¹² czy z krakowskiego Kinoteatru „Wrzos” w 2011 r.¹³ Wszystkie ekspozycje i katalogi krakowskie przygotowane zostały przez Andrzeja Znamirowskiego, znanego kolekcjonera i popularyzatora ekslibrisów. W 2005 r. ukazał się także jego artykuł dotyczący współczesnych znaków dla Miłozsa¹⁴.

W zbiorach graficznych Biblioteki przechowywanych jest dziewięć ekslibrisów i dwie matryce ekslibrisowe prac dedykowanych Miłozsowi. Najstarszy pochodzi z roku 1980 i został wykonany przez krakowskiego grafika Andrzeja Buchańca (1944–2021) w technice linorytu¹⁵. Bogaty w elementy graficzne znak zawiera cytat z wiersza poety pt. *Lektury*, opublikowanego po raz pierwszy w tomie *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada* (1974)¹⁶:

Zapytałeś mnie, jaka korzyść z Ewangelii czytanej po grecku.
Odpowiem, że przystoi, abyśmy prowadzili
Palcem wzdłuż liter trwalszych niż kute w kamieniu [...].

Towarzyszy mu na pierwszym planie odziany w powłóczyste szaty mężczyzna z płaszczem z ozdobną klamrą na ramieniu i diademem/koroną na głowie, grający na lutni¹⁷. To najprawdopodobniej przedstawienie litewskiego wajdeloty – wieszczka i barda. W tle drzewo i zarys trzech budynków – symboli państw, które odegrały najważniejszą rolę w życiu Miłozsa. Z Litwy, gdzie się urodził w Szetejniach (30 czerwca 1911 r.) i gdzie ukończył w Wilnie gimnazjum (1929 r.) i studia na Uniwersytecie Stefana Batorego (1934 r.) – Bazylika archikatedralna św. Stanisława Biskupa i św. Władysława w Wilnie. Z Francji, gdzie pełnił funkcję dyplomatyczną w Paryżu, a także w późniejszym okresie współpracował z „Kulturą” Jerzego Giedroycia – Archikatedra Notre-Dame de Paris. Na prawo od obydwu znajduje się kopuła Kongresu Stanów Zjednoczonych, gdzie wyemigrował w roku 1960.

Cztery znaki zostały wykonane w roku 1997. Data ta nie jest przypadkowa – Miłozs otrzymał wtedy Nagrodę Literacką „Nike”¹⁸ za zbiór *Piesek przydrożny*¹⁹.

¹² *Ekslibrisy Czesława Miłozsa: Targi Książki w Krakowie, 21–24.10.2004 r.*, oprac. i red. kat. A. Znamirowski, Kraków [2004].

¹³ *100 rocznica urodzin...*, *op. cit.*

¹⁴ A. Znamirowski, *Współczesne ekslibrisy Czesława Miłozsa*, „Alma Mater” 2005, nr 73, s. 49–52.

¹⁵ A. Buchanec, *Księgi Czesława Miłozsa / Zapytałeś mnie, jaka korzyść z Ewangelii czytanej po grecku. Odpowiem, że przystoi, abyśmy prowadzili palcem wzdłuż liter trwalszych niż kute w kamieniu*, linoryt, 1980, 93 × 70 mm, S, sygn. el 4078.

¹⁶ Ukazał się też m.in. w dwutomowym wydaniu poezji: Cz. Miłozs, *Lektury*, [w:] *Wiersze*, t. 2, Kraków 1985, s. 195.

¹⁷ A. Znamirowski w opisie znaku błędnie identyfikuje postać jako derwisza.

¹⁸ Więcej o nagrodzie zob.: *Nagroda Literacka „Nike”*, <https://wyborcza.pl/0,81826.html> [dostęp: 1.09.2024].

¹⁹ Z kolei w roku 2012 decyzją czytelników nagrodę otrzymała książka Andrzeja Franaszka *Miłozs: biografia*, Kraków 2011.

Pierwszy ze znaków to akwaforta Heleny Sawickiej (1935–2024)²⁰ zawierająca nawiązanie do krakowskich lat życia Miłosza²¹ – bogate tło skomponowała graficzka z zarysów budynków krakowskiego Rynku. Widać na nim Sukiennice, kościół św. Wojciecha, kamienice oraz drzewa. Na pierwszym planie niewielki stos woluminów i jedna z książek Miłosza – *Zniewolony umysł* – z okładką z błazeńską czapką i flagą Polski, nawiązująca do wydania Świata Książki z 1996 r.²² Okładkę drugiego woluminu opasuje luźno wstęga z napisem *Ex libris Czesława Miłosza*, zasłaniająca oczy widniejącej na niej twarzy.

Również akwafortę wykonał Czesław Woś (1944–)²³ – artysta grafik z Ostrowa Wielkopolskiego. Zamieścił na niej znany już motyw – drzewo. Jego pień stanowi otwarta księga z zarysem notatek i napisem *Ex libris Czesława Miłosza*, a wyrastające z niej gałęzie uformowane zostały w kształt skrzydeł.

Inny w swej wymowie jest znak autorstwa Romana Muchy (1934–2017)²⁴ – artysty z Tomaszowa Lubelskiego, który korzystając z wielokrotnego planu, umieścił na pierwszym popiersie Miłosza czytającego książkę, na okładce której autor umieścił napis *Ex libris Czesława Miłosza / Żagary*²⁵. Na drugim planie znalazła się niewielka biblioteczka, a wśród książek ozdobna płyta z napisem *Nagroda Nobla 1980*. Całość zamyka widok końca ulicy Ostrobramskiej z Ostrą Bramą i charakterystycznymi kamienicami po jej bokach.

Ostatnim znakiem z roku 1997 jest utrzymany w bajkowej konwencji linoryt wykonany przez augustowianina Juliusza Baturę (1953–)²⁶. Dwukolorowa grafika (kolory czarny i zielony) przedstawia mężczyznę w meloniku i płaszczu, trzymającego się za sznurek, na końcu którego powiewa latawiec z długim ogonem. Miłosza znamy raczej jako noszącego charakterystyczne kaszkiety, a latawiec? Może to symbol wolności poety, może znak wieloletniej tułaczki poza krajem?

Rok 2011 – 100-lecie urodzin Miłosza – stał się kolejnym impulsem do upamiętnienia poety poprzez ekslibris. Jak już wspomniano, odbyła się wówczas w trakcie krakowskich Targów Książki wystawa znaków mu dedykowanych, przygotowana przez A. Znamirowskiego. Z tego roku Biblioteka posiada trzy grafiki.

²⁰ Helena Sawicka, *Ex libris Czesława Miłosza / Czesław Miłosz / Zniewolony umysł*, akwaforta, S, 1997, 107 × 88 mm, op. 90; Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3760.

²¹ Poeta mieszkał w Krakowie w latach 1993–2004.

²² Po raz pierwszy esej został wydany w 1953 r. przez Instytut Literacki Jerzego Giedroycia jako tom trzeci serii „Biblioteka Kultury”. Więcej o serii zob.: *Kultura paryska*, <https://kulturaparyska.com/pl/topic-article/biblioteka%20kultury> [dostęp: 1.09.2024].

²³ Czesław Woś, *Ex libris Czesława Miłosza*, akwaforta, S, 1997, 107 × 73 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3776.

²⁴ Roman Mucha, *Ex libris Czesława Miłosza*, linoryt, S, 1997, 103 × 66 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4006.

²⁵ Miłosz był członkiem i współautorem wileńskiej grupy zrzeszającej poetów tzw. awangardy wileńskiej.

²⁶ Juliusz Szczepny Batura, *Ex Libris C. Miłosza*, linoryt barwny, 1997 (odb. 2024), S, 74 × 80 mm, op. 469 (w 2024 – op. 1763), Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el [w oprac.]. Autorka dziękuje J. Baturze za przekazanie do zbiorów znaków dedykowanych W. Szymborskiej i Cz. Miłoszowi.

Pierwsza to linoryt Marzanny Muchy²⁷, kształtem grafiki nawiązujący do ołtarza. W jego centrum widnieje twarz poety z palcem przytkniętym do ust. Po lewej stronie podobizny ramę tworzy tom z umieszczonym na grzbiecie napisem „Zniewolony umysł 1953” i rokiem 1911 wraz z kapliczką i motywami roślinnymi na przedniej części oprawy, po prawej – wolumin z tytułem „Dolina Issy 1955”²⁸ na grzbiecie, rokiem 2011 i motywami roślinnymi na przedniej części oprawy. Autorka wykonała ten znak dla siebie samej – na dolnym marginesie opraw zamieściła napis *Ex libris M. Muchy*. Całość dopełniają napisy z odniesieniem do jubileuszu: *Setna rocznica urodzin – na górze, Czesława Miłosza – na dole*.

Z tego roku pochodzą także dwa znaki wykonane przez Ryszarda Bednarza, również twórcy z Tomaszowa Lubelskiego. Pierwszy ekslibris²⁹ ma charakter komemoratywny w ścisłym tego słowa znaczeniu, posiada bowiem w treści wyrażenie *in memoriam*³⁰, dopełnione przez napis *Czesław Miłosz 1911–2004 / Literacka Nagroda Nobla 1980*. Pomiędzy napisami znajduje się popiersie Miłosza, a nad nim w tle widać niewyraźny zarys jakiejś wieży. Druga grafika³¹, dedykowana A. Znamirowskiemu, to także zarys popiersia Miłosza i upamiętnienie jego urodzin – *Ex libris Andrzeja Znamirowskiego / 100 rocznica urodzin Czesława Miłosza / 1911 2011*.

Do 100-lecia urodzin Miłosza nawiązuje również ekslibris autorstwa Zbigniewa Osenkowskiego (1943–)³², jednak nie jest to znak dedykowany poecie. Miłośniczką jego twórczości była Janina Saffarini (1956–2014) – wieloletnia pracowniczka Biblioteki Publicznej w Dzielnicy Ochota m.st. Warszawy, prowadząca w niej Warszawską Galerię Ekslibrisu³³. Na utrzymanym w ciepłych barwach

²⁷ Marzanna Mucha, *Setna rocznica urodzin Czesława Miłosza / Ex libris M. Muchy / Zniewolony umysł 1953 / Dolina Issy 1955*, linoryt, S, 2011, 110 × 88 mm, op. 19, dwie wersje kolorystyczne, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. [w oprac.]. Autorka dziękuje M. Musze za ofiarowanie do zbiorów znaków autorstwa swojego i R. Bednarza.

²⁸ *Dolina Issy* została wydana w 1955 r., podobnie jak *Zniewolony umysł*, przez Instytut Literacki w Paryżu, jako 10. tom serii „Biblioteka Kultury”.

²⁹ Ryszard Bednarz, *Ex Libris Andrzeja Znamirowskiego / 100 rocznica urodzin Czesława Miłosza 1911–2011*, linoryt, S, 2011, 109 × 80 mm, op. 1/2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. [w oprac.].

³⁰ *In memoriam* – łac. ‘w pamięci’.

³¹ Ryszard Bednarz, *In memoriam Czesław Miłosz 1911–2004 / Literacka Nagroda Nobla 1980*, linoryt, S, 2011, 121 × 70 mm, op. 2/2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. [w oprac.].

³² Zbigniew Osenkowski, *Z ksiązek Janiny Saffarini / Czesław Miłosz / 1911 2004*, linoryt, S, 2010, 85 × 58 mm, op. 843, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 5999.

³³ W 2017 r. Warszawska Galeria Ekslibrisu obchodziła 25. rocznicę istnienia, od 1992 r. aktywnie działając na polach popularyzacji i wystawiennictwa ekslibrisów. Zob.: *Czar 25-lecia Warszawskiej Galerii Ekslibrisu 1992–2017: katalog wystawy jubileuszowej: wystawa prezentująca twórczość 25 grafików na 25-lecie Warszawskiej Galerii Ekslibrisu: Warszawska Galeria Ekslibrisu, styczeń–marzec 2017*, oprac. katalogu M. Witak, oprac. red. A. Fluda-Krokos, J. Kluza, Warszawa 2017.

znaku widnieje popiersie Miłosza i, poza oznaczeniem właścicielki – *Z ksiązek Janiny Saffarini*, napis *Czesław Miłosz / 1911 2004*.

Skromny zasób graficzny miłościanów uzupełniają dwie matryce akwaforowe ekslibrisów dla Miłosza wykonanych przez Stanisława Dawskiego³⁴. Na pierwszej³⁵ głównym motywem jest kobiece popiersie z trzecim okiem na czubku głowy i datą 1939 na czole oraz wyłaniającym się zarysem połowy twarzy, również kobiecej, i napisami *Ex libris Czesław Miłosz / Sztuka, Wolność, Poezja, Art, Liberty, Poetry 1939* ułożonymi w większości w formie obramienia wokół motywu. Drugi znak³⁶ to także kobiece popiersie – tym razem z sierpem księżycy wpiętym we włosy i naszyjnikiem z liter POEZJA. Zza postaci zdaje się wyglądać męska twarz (maska?), a całość dopełniają sielskie krajobrazy – na lewo wiejski, równinny, na prawo – górski. W górnym lewym rogu kompozycji Pegaz – uskrzydłony koń, który według mitycznych opowieści, stukając kopytem w skałę, stworzył strumień dedykowany Muzom, a jego woda przynosiła natchnienie poetom. W geometrycznej ramie stylizowanej na linie grafik umieścił cytaty z dwóch wierszy Miłosza: *Niechaj trawą ślad nasz pozarasta...* z utworu *Ucieczka* z roku 1944, wydanego po raz pierwszy w tomie *Ocalenie* (1945)³⁷, i *Ale czyste i dostojne słowa były zakazane...* – z utworu *Zadanie*, opublikowanego po raz pierwszy we wspomnianym już tomie *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada* (1974)³⁸. W obydwu znakach znalazły się także typowe dla Dawskiego symbole roślinne (kwiaty) i zwierzęce (głowa byka, ptaki).

Czesław Miłosz – poeta tłumaczony na wiele języków, obywatel całego świata – znalazł także swoje miejsce w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Kilkanaście artefaktów oraz znaków jego istnienia i działalności – od publikacji, poprzez wpis do księgi gości, po ekslibrisy – pozwoliło na zaznaczenie obecności noblisty w zasobach ksiąźnicy i tym samym na dołączenie do obchodów Roku Czesława Miłosza.

³⁴ O kolekcji matryc – zob.: A. Fluda-Krokos, *Ekslibrisowe matryce Stanisława Dawskiego w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN”, R. 66: 2021, s. 105–125.

³⁵ Stanisław Dawski, *Ex libris Czesław Miłosz / Sztuka, Wolność, Poezja, Art, Liberty, Poetry 1939* / akwaforta, b.r., 82 × 81 mm, b.r., sygn. p. 199 / m. 218.

³⁶ Stanisław Dawski, *Ex libris Czesław Miłosz / Poezja / Niechaj trawą świat nasz pozarasta... / Ale czyste i dostojne słowa były zakazane*, akwaforta, b.r., 154 × 103 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. p. 200 / m. 219.

³⁷ Ukazał się też m.in. w dwutomowym wydaniu poezji: Cz. Miłosz, *Ucieczka*, [w:] *idem, Wiersze*, t. 1, Kraków 1985, s. 148.

³⁸ Cz. Miłosz, *Zadanie*, [w:] *idem, Wiersze*, t. 2, *op. cit.*, s. 191.

* * *

Wykaz znaków wykonanych dla Czesława Miłosza ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie

I. Ekslibrisy

1. Helena Sawicka, *Ex libris Czesława Miłosza / Czesław Miłosz / Zniewolony umysł*, akwaforta, S³⁹, 1997, 107 × 88 mm, op. 90; Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3760⁴⁰.
2. Czesław Woś, *Ex libris Czesława Miłosza*, akwaforta, S, 1997, 107 × 73 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3776.
3. Roman Mucha, *Ex libris Czesława Miłosza*, linoryt, S, 1997, 103 × 66 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4006.
4. Andrzej Buchaniec, *Księgi Czesława Miłosza / Zapytałeś mnie, jaka korzyść z Ewangelii czytanej po grecku. Odpowiem, że przystoi, abyśmy prowadzili palcem wzdłuż liter trwalszych niż kute w kamieniu*, linoryt, S, 1980, 93 × 70 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4078.
5. Zbigniew Osenkowski, *Z książek Janiny Saffarini / Czesław Miłosz / 1911 2004*, linoryt, S, 2010, 85 × 58 mm, op. 843; Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 5999.
6. Juliusz Szczęsny Batura, *Ex Libris C. Miłosza*, linoryt barwny, S, 1997 (odb. 2024), 74 × 80 mm, S, op. 469 (w 2024 – op. 1763), Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11321.
7. Marzanna Mucha, *Setna rocznica urodzin Czesława Miłosza / Ex libris M. Muchy / Zniewolony umysł 1953 / Dolina Issy 1955*, linoryt, S, 2011, 110 × 88 mm, op. 19, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11325.
8. Ryszard Bednarz, *Ex Libris Andrzeja Znamirońskiego / 100 rocznica urodzin Czesława Miłosza 1911–2011*, linoryt, S, 2011, 109 × 80 mm, op. 1/2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11322.
9. Ryszard Bednarz, *In memoriam Czesław Miłosz 1911–2004 / Literacka Nagroda Nobla 1980*, linoryt, S, 2011, 121 × 70 mm, op. 2/2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11323.

II. Matryce

1. Stanisław Dawski, *Ex libris Czesław Miłosz / Sztuka, Wolność, Poezja, Art, Liberty, Poetry 1939*, akwaforta, b.r., 82 × 81 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. p. 199 / m. 218.
2. Stanisław Dawski, *Ex libris Czesław Miłosz / Poezja / Niechaj trawą ślad nasz pozarasta... / Ale czyste i dostojne słowa były zakazane*, akwaforta, b.r., 154 × 103 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. p. 200 / m. 219.

³⁹ S – znak sygnowany przez autora.

⁴⁰ Kolejność według sygnatur.

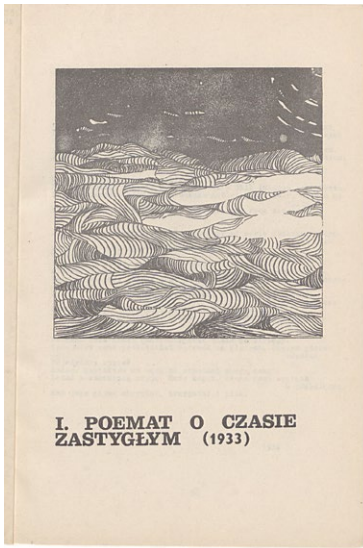
AGNIESZKA FLUDA-KROKOS
KAROLINA GRODZISKA

CZESŁAW MIŁOSZ MEMORABILIA IN THE COLLECTIONS
OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE PAAS AND THE PAS IN CRACOW

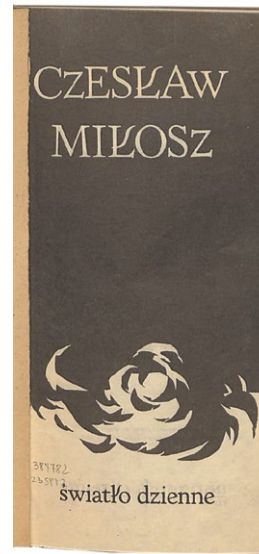
Key words: Czesław Miłosz, Year of Miłosz, ex libris, Scientific Library of the PAAS and the PAS in Cracow, collections, poetry

SUMMARY

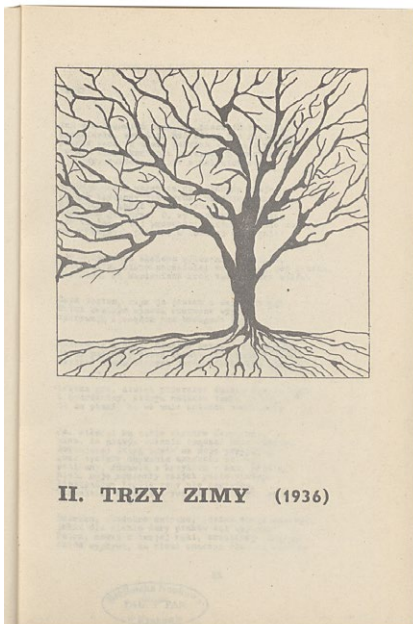
The year 2024 being declared the Year of Czesław Miłosz, on the occasion of the 20th anniversary of his death, gives an inducement to recalling the poet also from the perspective of trivia, which do not make a specific unit in the Scientific Library of the PAAS and the PAS, but in different departments are obvious traces of the Nobelist presence in the collections. From poetry books and second-circuit publications, to manuscripts and trivia, and lastly to ex libris dedicated to Miłosz.

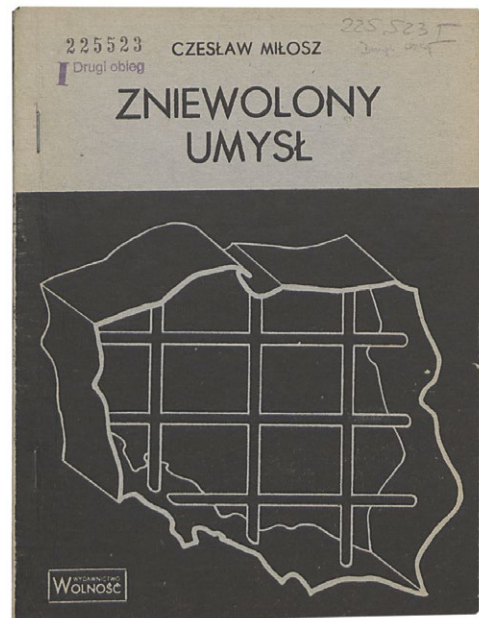
II. 1. Strona tytułowa (grafika anonimowa) do debiutanckiego tomu Cz. Miłosza *Poemat o czasie zastygłym*, Wilno 1933, w wydawnictwie z drugiego obiegu: Cz. Miłosz, *Wiersze zebrane*, t. I, *Krąg*, Warszawa 1980, s. 3. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 233 548 II

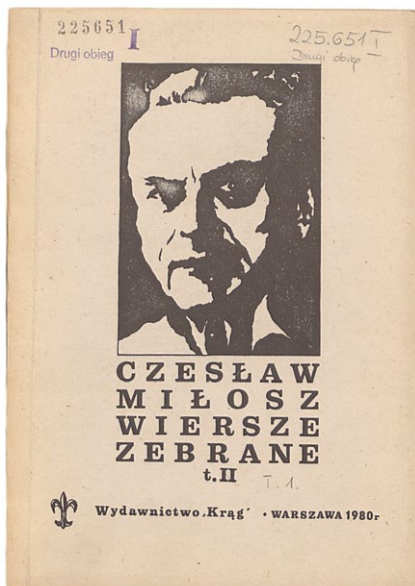
II. 2. Cz. Miłosz, *Światło dzienne*, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa ca 1980. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 230 356 II

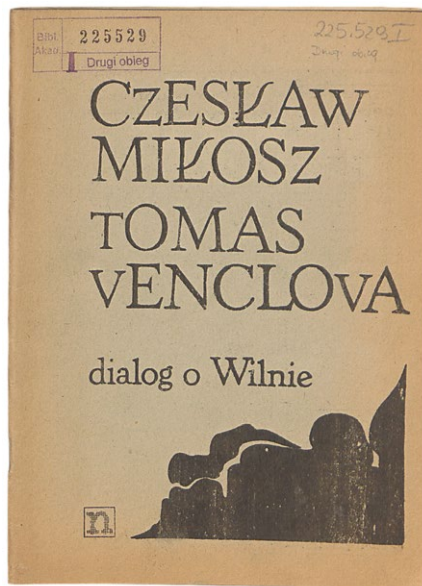
II. 3. Strona tytułowa (grafika anonimowa) do tomu Cz. Miłosza *Trzy zimy*, Wilno 1936, w wydawnictwie z drugiego obiegu: Cz. Miłosz, *Wiersze zebrane*, t. I, *Krąg*, Warszawa 1980, s. 23. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 233 548 II

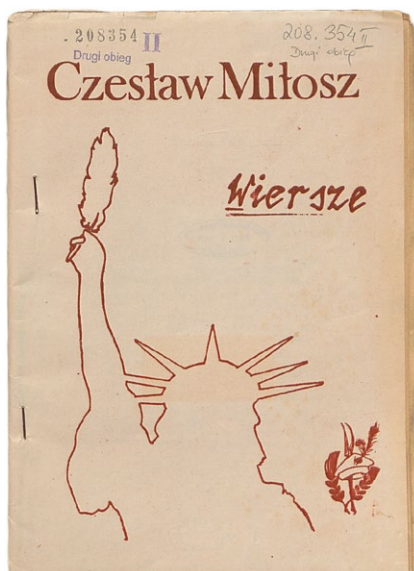
II. 4. Cz. Miłosz, *Zniewolony umysł*, Wydawnictwo Wolność, Warszawa 1986. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 225 523 I

II. 5. Okładka z grafiką portretową tomu Cz. Miłosza *Wiersze zebrane*, t. I [na okładce błędnie: t. II], *Krąg*, Warszawa 1980. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 225 651 I

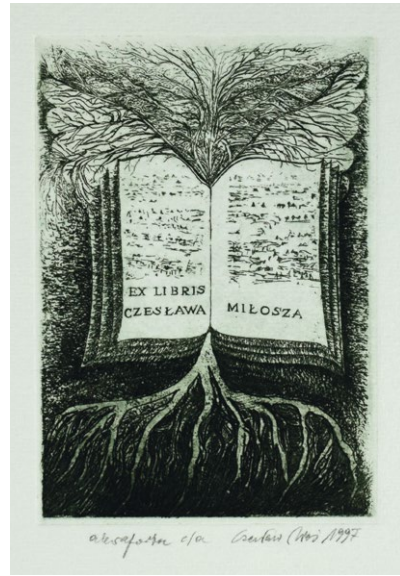
II. 6. Cz. Miłosz, T. Venclova, *Dialog o Wilnie*, Niezależna Oficyna Wydawnicza, [Warszawa] 1981. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 225 529 I

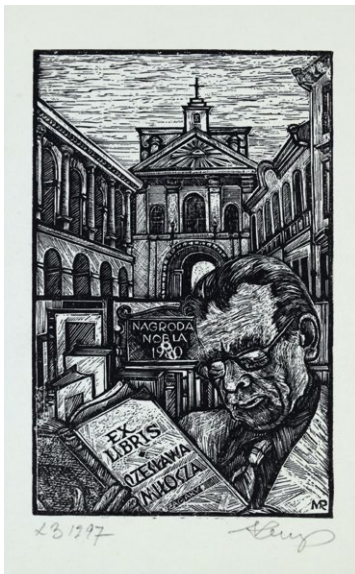
II. 7. Cz. Miłosz, *Wiersze*, [Niezależne Wydawnictwo Chłopskie, Warszawa 1981]. Bibl. Nauk. PAU i PAN, Drugi obieg, sygn. 208 354 II

II. 8. Helena Sawicka, *Ex libris Czesława Miłosza / Czesław Miłosz / Zniwolonny umysł*, akwaforta, S, 1997, 107 × 88 mm, op. 90; Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3760

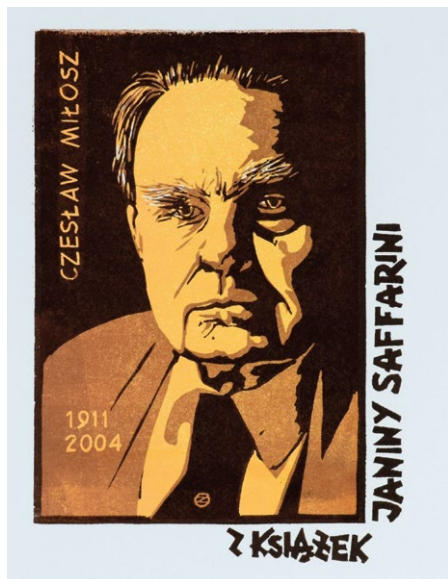
II. 9. Czesław Woś, *Ex libris Czesława Miłosza*, akwaforta, S, 1997, 107 × 73 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 3776

II. 10. Roman Mucha, *Ex libris Czesława Miłosza*, linoryt, S, 1997, 103 × 66 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4006

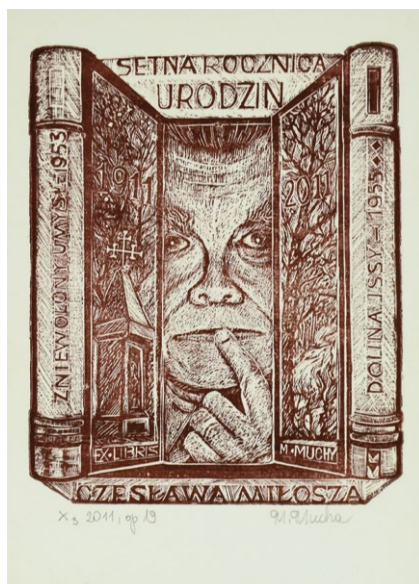
II. 11. Andrzej Buchaniewicz, *Księgi Czesława Miłosza / Zapytałeś mnie, jaka korzyść z Ewangelii czytanej po grecku. Odpowiem, że przystoi, abyśmy prowadzili palcem wzdłuż liter trwalszych niż kute w kamieniu*, linoryt, S, 1980, 93 × 70 mm, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 4078

II. 12. Zbigniew Osenkowski, *Z książek Janiny Saffarini / Czesław Miłosz / 1911 2004*, linoryt, S, 2010, 85 × 58 mm, op. 843; Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 5999

II. 13. Juliusz Szczęsny Batura, *Ex Libris C. Miłosza*, linoryt barwny, S, 1997 (odb. 2024), 74 × 80 mm, S, op. 469 (w 2024 – op. 1763), Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11321

II. 14. Marzanna Mucha, *Setna rocznica urodzin Czesława Miłosza / Ex libris M. Muchy / Zniemowlony umysł 1953 / Dolina Issy 1955*, linoryt, S, 2011, 110 × 88 mm, op. 19, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11325

II. 15. Ryszard Bednarz, *Ex Libris Andrzeja Znamirońskiego / 100 rocznica urodzin Czesława Miłosza 1911–2011*, linoryt, S, 2011, 109 × 80 mm, op. 1/2011, Bibl. Nauk. PAU i PAN, sygn. el 11322